

zápisník 1962

časopis pro politiku a kulturu • květen-červen

NEUMLČITELNÝ HLAS

Ivan Zvěřina

Po přestávce několika let promlouvá k nám zase Milovan Djilas a platí za to znova osobní svobodou. Říká, že Stalin byl lump: to ale říkají ostatní také, když se jim to hodí. Djilas říká nadto — a tady zřejmě bylo nutno jeho hlas umlčet, protože se zrovna hodilo Titovi zpřátelit se trochu víc s Moskvou — že tak zvané odstalinštění byla jen opereta.

“Bohužel, i nyní, po tak zvaném odstalinštění, docházím k stejnému závěru jako předtím: Ten, kdo chce žít ve světě jiném než jak jej stvořil Stalin, ve světě, který stále v plné své síle existuje, musí bojovat.”

Tak k nám promlouvá Milovan Djilas v posledním odstavci svých Hovorů se Stalinem. A protože je člověk hrdý a čestný, řídí se svými vlastními slovy. Po jednom krátkém roce svobody, které využil k tomu, aby tuto svou poslední knihu napsal, Djilas je zase ve vězeňské cele — na dalších deset let.

Odhlédněme od západních argumentů, že v knize není nic, co by Tito byl mohl považovat za hrot osobně namířený proti němu a jeho režimu, odhlédněme i od logické námitky, že právě tím, že autora znova uvrhl do žaláře, dává Tito jeho knize punc hrozně pravdivosti, že kdyby on byl tuto knihu ignoroval, málokdo by si jí byl povšiml. Toto jsou všechno argumenty pěkné, platí však bohužel stále jen na západě a ještě ne v Titově Jugoslávii.

O Stalinovi říká Djilas ve své knize: “Posuzujeme-li ho s hlediska humanity a svobody, dějiny nepoznaly despotu tak krutého a cynického, jakým byl Stalin. On byl metodickým, vše zahrnujícím, totálním zločincem. Byl jedním z těch hrozných dogmatiků, kteří jsou ochotni vyhladit devět desetin lidské rasy, aby “učinili šťastnou “zbývajících desetinu”.

A říká o Stalinovi také toto: “Posuzujeme-li ho s hlediska úspěchu a politické taktiky, nepředčí Stalina žádný ze státníků jeho doby”.

Pro nás mají Djilasovy Hovory se Stalinem cenu ze dvou důvodů. Djilas,

OBSAH

Ivan Zvěřina

Neumlčitelný hlas

Laco Novomeský

Z poetiky

Rudolf Urban

Marx a Engels o české otázce

J. D.

O trvalém míru

Vladimír Štědrý

O němých a hluchých

František Listopad

Neaktuálně o Kafkovi

Oswald Beck

Caricin — Stalingrad — Volgograd

Poznámky:

To tu ještě nebylo! — Časopis der Donauraum — Soudobá česká filosofie — Je kámen studený? — Revolucionáři a staré baby — Dvě rovnice a jedna neznámá.

Z P O E T I K Y

Laco Novomeský

I.

*Len si piš, básnik, ozveny
kolomút, ktoré kvúli les.
Nech si len v tebe koreni
melanchólia bielych briez,*

*i smútok vrby sklonenej
nad opustený Pudský vzdych,
lebo i žiaľ je zo zeme.*

II.

*To ti je rytmus: bzukot včiel
poletujúcich po lete
a skvelá téma; na pocel
núkajúce sa okvetie,*

*či deň, deň nachýlený k jeseni
keď vánok stúpa do ticha
a listuje si v lupení
formalistických ruží z Jericha.*

(Slovenské pohľady 4, 1962)

ZÁPISNÍK 1962

*časopis pro politiku a kulturu. Vy-
dává František Svehla. Řídí Ja-
rosław Dresler s redakční radou.*

Tiskne

UNIVERSUM PRESS CO.,
149 Wooster Street,
New York 12, N. Y.

*Roční předplatné: 3 dolary, s le-
teckým doručením 7 dolarů. Před-
platné adresujte na vydavatele.*

*Rukopisy se nevracejí. Redakce si
vyhrajuje právo zkracovat text.
Podepsané články nevyjadřují nut-
ně stanovisko redakce. Přetisk do-
volen, je-li uddn pramen.*

jak vidíme není spokojen s procesem odstalinštění, naopak prohlašuje, že dnešní vedení Sovětského svazu, t. j. Chruščev, nese stejnou vinu za ukrutnosti, k nimž za Stalina docházelo. Druhý důvod, snad ještě důležitější, je nástin odklonu pravověrného komunisty od komunismu, který ve své nové knize Djilas výborně dokumentuje na své vlastní osobě.

Tož po řadě: Stalin a jeho vina. Djilas říká, že Stalin ho zajímal ne pro svou vlastní osobnost. "Ještě víc mně zajímalo, jak bylo možné, že tento hrozivý, vychytralý, krutý jednotlivec mohl stát v čele jednoho z největších a nejmocnějších států ne jeden den, nebo rok, ale plných třicet let.

"A dokud Stalinovi nynější kritikové — a tím myslím jeho nástupce — nevystvětlí právě tuto skutečnost, potvrdí tím, že oni též pokračují v jeho, Stalinově, díle, že jsou inspirováni touže myšlenkou a používají těchže metod jako on . . ."

Tak na příklad kult osobnosti. "Byl zrovna tak dílem kroužku lidí kolem Stalina a úřední byrokracie, která potřebovala takového vůdce, jako dílem Stalina samotného."

Djilasův posudek je jasný! Lidé kolem Stalina byli vinni právě tak jako on. Djilas říká, že pokud se sovětské vedení, komunistická strana otevřeně "v teorii i ve své praxi" nerozejde se Stalinem, se vším, co Stalin znamenal, na příklad s monolitickou strukturou strany, neoprostí se od Stalinova stínu. Tento stín, tato "černá Stalinova přítomnost" se ještě dnes rozprostírá nad Sovětským svazem a pokud nedojde k nové válce, jež by patrně vedla k velkým vnitřním převratům, lze počítat s tím že Stalinův stín bude ležet nad touto zemí i nadále.

A protože Djilas je nejen politický bouřlivák a filosof-samouk, nýbrž také výborný stylista a básník, snad jen on mohl vyřknout tento konečný rozsudek nad Stalinem:

"Nakonec se stal obětí svého vlastního systému: je pravda, že nikdo nemůže vzít svobodu druhému, aniž by tím ztratil svou vlastní."

A teď dál: rozčarování pravověrného komunisty.

Tady je několik složek, hlavní ovšem ta, která ovlivnila Tita a každého jugoslávského komunistu. Byl to rozkol se Sovětským svazem, ideologický spor, chcete-li, protože ve světě komunistickém všechno musí být oděno do hávu politické hatlamaniny, v zásadě však nic jiného, než tradiční spor malého, slabého národa s velkým a mocným, který mu šlape na nohy. A tento spor bude pokračovat pokud Jugoslávci budou národem, protože jejich hrdost nepokoří nic, ani komunismus. Tímto rozčarováním prošel také Djilas. Naznačil je výstižně už v titulcích tří hlavních částí, na které rozdělili svou knihu: Nadšení, Pochyby a Zklamání. U Djilase však i toto má své zvláštní osobní zbarvení.

První rozhovor se Stalinem, na podzim roku 1944: Djilas jel do Moskvy

jako Mohamedán do Mekky, půda Ruska byla posvátná a nad tím vším stál Bůh, Stalin. Djilas říká o sobě v této fázi svého vývoje:

“Byl jsem ještě schopen věřit, že mohu být komunistou a zůstat svobodným člověkem.”

Druhý rozhovor se Stalinem, v létě 1945: Djilas jede do Moskvy jako spráskaný kluk, protože si krátce předtím dovolil “urazit” Rudou armádu, obviniv ji veřejně z násilností na jugoslávských ženách a z krádeže jugoslávského majetku. Stalin mu říká: “Zbláznil jste se, člověče? To nechápete, že když voják táhne tisíce kilometrů až odněkud od Stalingradu, chce mít trochu legrace s ženským?” Djilas je stále dobrým jugoslávským komunistou, který vyrostl z partizánských válek, kdy nepsaným zákonem bylo nechat ženské na pokoji, nekouřit a nepít. Ve Stalinovi však už nevidí Boha. Říká, krčíc při tom rameny: “Dá se žít i bez Stalinovy lásky.”

Třetí rozhovor se Stalinem, v lednu 1948, když k Československu se už také začal hrozivě blížit Stalinův černý stín, byl také Djilasův poslední.

Stalin zestárl, je přilhlý, zlostný a dětinský ve svých zábavách. Djilas nevidí v něm už Boha. Říká o něm: “Tento trpaslík, před kterým se dveře Kremle všude otvírají . . .”

Večere ve Stalinově dače za Moskvou. Je tuhá zima a Stalin navrhuje přítpek. Chce od každého z přítomných, aby uhodil kolik je stupňů mrazu a o kolik stupňů se kdo zmýlí, tolik štamprdlí bude muset vypít navíc. Představte si, že takhle se baví sovětská vláda, říká Djilas v nekompromisním opovržení. “Ta izolovanost, nesmyslnost a neskutečnost života, který vedou sovětští předáci!”

A Djilasův závěr: “Už nenacházím společného jmenovatele pro tak zvanou sovětskou skutečnost a své lidské svědomí.”

Bez naděje a konečné zklamání. Proces rozčarování se sovětským komunismem je dokončen, začíná proces rozčarování s komunismem vůbec. Ten, jak se dobře pamatujeme, dokumentoval Djilas ve své dřívější knize Nová třída, za kterou byl Titem rovněž potrestán vězením.

Kde jsou Djilasovy politické naděje? Lze usoudit, že jeho ideálem je jakási forma sociální demokracie, patrně britská Labour Party. Není jisté bez významu, že jeho Hovory se Stalinem jsou věnovány památce zemřelého Aneurina Bevana. Djilasova sympatie pro Brity vůbec je jasná už z prvních dvou odstavců této knihy. Říká tam: První cizí vojenská mise, která přijela za války do hlavního stanu partyzánů, byla britská. Seskočila padáky v květnu 1943. Ruská mise přijela až v únoru 1944. Pak když říká sovětskému generálu, vedoucímu ruské mise v Bělehradě: “Nestydíte se, že vaši vojáci znásilňují naše ženy? Podívejte se na britskou misi. Ta to nedělá.”

Ale víc než o ideály politické, Djilasovi jde o ideály lidské, o nejjákladnější hodnoty důstojného života. V úvodu, proč napsal tuto knihu: “Jde mi především o to, jsem hnán jakýmsi vnitřním pudem, říci všechno, co vím, všechno, co by mohlo mít cenu pro ty, kdo píší dějiny, zejména pak pro ty, kdo usilují o svobodnější lidskou existenci.”

TO TU JEŠTĚ NEBYLO! Letos na velikonoce se šlo do Washingtonu na dvě stě česko-amerických vědců, proneslo několik desítek přednášek ve více nebo méně dokonale řeči své nové vlasti a zase se rozšlo. — Potud všechno výborné. Jenže nyní Zprávy pořádající Společnosti pro vědy a umění hlásí svým členům, že to byla událost málem světoborná, že to tu ještě nebylo a že teď teprve bude československá věda ve světě náležitě reprezentována. Jakkoli pokládáme setkání a výměnu názorů našich vědců za užitečné, nemůžeme přejít mlčením propagandisticko nabubřelý ohňostroj docela zbytečných frázi. Věda není česká, ani slovenská, ba ani ne americká nebo sovětská. Věda je prostě věda. Fangličkářství, korouhvičkářství a hejslovanění do ní nepatří právě tak, jako manželství mezi vědou a komunismem není z rozumu, nýbrž z nerozumu, ze strachu a oportunistu. F. D.

ČASOPIS DER DONAURAU z něhož otiskujeme studii Dr. Rudolfa Urbana, Marburg a. d. Lahn, je orgánem ústavu Forschungsinstitut für den Donauraum — Wien I., Schottengasse 10. Urbanova práce tam vyšla v prvním čísle letošního sedmého ročníku. Z

Marx a Engels o české otázce

Rudolf Urban

5. května 1960 bylo v Karlových Varech otevřeno Museum Karla Marxe. Organ východoněmeckých komunistů Neues Deutschland uveřejnil o tom v čísle ze dne 6. května tuto zprávu:

"5. května, na narozeniny zakladatele vědeckého socialismu, otevřel Institut pro dějiny KSC v domě "U Zlatého klíče" v Karlových Varech slavnostně Museum Karla Marxe. Obsahuje originály a fotokopie archivních dokumentů, rozličnou korespondenci, knihy i jiná díla. Seznamují návštěvníky s osobností Karla Marxe a s významem jeho díla pro lidstvo a zvláště také pro vývoj československého dělnického hnutí. V domě jsou také knihovna marxistické literatury, sál pro politické přednášky a prodejna děl marxism-leninismu.

V někdejších lázeňském době "U Zlatého klíče" ošetřoval Marxe za jeho třetího pobytu v Karlových Varech v letech 1874 až 1876 doktor L. Fleckles. Bývalá ordinace tohoto lázeňského lékaře, jehož si Marx velmi vážil, je naplněna velmi poučnými dokumenty o životě Karla Marxe, o jeho spolupráci s Friedrichem Engelsem, o vlivu jeho děl na dělnickou třídu v Evropě, právě tak jako o jeho, policií velmi důkladně kontrolovaném pobytu v lázeňském městě, kde se setkal s osobnostmi z řetných zemí.

Rektor Institutu společenských věd při ÚV KSC, člen Československé akademie věd, Ladislav Štoll, který měl slavnostní projev, prohlásil mezi jiným: "Otvíráme Museum Karla Marxe v době, v níž se u nás naplňuje celé dílo zakladatele vědeckého socialismu a v níž se jeho slovo setkává s ozvěnou ve všech zemích světa."

Časopis "Aufbau und Frieden" vycházející v Praze v německé řeči, uveřejnil ve vydání ze 7. května příspěvek zesnulého Egona Erwina Kische o pobytu Karla Marxe v Karlových Varech, kde se vždycky

zároveň zdržoval také vídeňský policejní prezident Wilhelm Marx, který však s Karlem Marxem nebyl spřízněn. Kisch přirozeně neopomněl uveřejnit i několik policejních zpráv o pobytu Karla Marxe v Karlových Varech, z nichž však vychází pouze najevo, že se tento lázeňský host choval klidně a že se příliš nestýkal s ostatními hosty.

Český tisk se však omezil na poměrně krátkou zprávu o otevření Musea, aniž se příliš šířil o významu Karla Marxe pro český národ. Tak tomu bylo také 28. listopadu 1960, když marxisté po celém světě slavili 140té narozeniny Friedricha Engelse. Také o této události se český komunistický tisk poměrně málo zmínil, uvážíme-li, v jakém rozsahu otiskuje třebaš Chruščovovi projevy. Zdrženlivost českých komunistů k osobnostem Marxe a Engelse se ozečejí, jakmile zjistíme, jak Marx a Engels pohlíželi ve své době na českou otázku. Sotva můžeme mít za to, že příslušné články obou zakladatelů marxismu jsou vystaveny ve vitrinách karlovarského Marxova musea.

Jak se Marx a Engels na českou otázku dívali, o tom se můžeme dočíst ještě dnes v časopise "Neue Rheinische Zeitung", kde oba pravidelně otiskovali úvodníky. Tyto úvodníky nejsou označeny autorovým jménem, nýbrž pouze hvězdičkou před prvním řádkem. Není proto obecně možno zjistit, zda autorem určitého článku byl Marx nebo Engels. I Franz Mehring píše ve vydání pozůstalosti (svazek třetí, str. 269), že upouští od zjištění, které z nově otištěných článků napsal Marx a které napsal Engels. Výslovně dokázáno je prý Marxovo autorství článku o

pařížských červnových bojích, kdežto články o maďarské revoluci a o demokratickém panslavismu pocházejí od Engelse. Tento názor zastává i vydání sebraných spisů Marxových a Leninových východoněmeckého nakladatelství Dietzova, kde v šestém svazku jsou oba velké články "Maďarský boj" (str. 165 až 176) a "Demokratický panslavismus" (str. 270 až 286) připisovány rovněž Engelsevi.

Tím, že jsou oba tyto nejdůležitější články, které tu budeme citovat, připisovány Friedrichu Engelsevi, zmenší se nijak jejich význam. Engels bývá v celé marxistické literatuře označován vždycky jako nejbližší spolupracovník Kaarla Marxe. Když bylo 28. listopadu 1960 stočtyřicáté výročí jeho narození, oslavovala ho moskevská Pravda (čís. 333) jako "největšího bojovníka a učitele proletariátu" a v desetisloupcovém článku psala E. Štepanova, že marxismus vznikl v úzké tvůrčí spolupráci dvou geniů, K. Marxe a F. Engelse. Štepanova cituje také Lenina, který napsal, že jméno Marxe a Engelse musíme stavět vedle sebe jako jména zakladatelů soudobého socialismu. Konečně musíme citovat ještě jednou Franze Mehringa, který na zmíněném místě vydání pozůstalosti píše: "Obecně jsou každé denní noviny více méně kolektivním produktem svých redaktorů, zvláště u mužů, jako Marx a Engels, kteří si zvykli po léta na neustálou spolupráci ruku v ruce." Můžeme tedy říci, že to, co Engels souhlasí o české otázce, bylo bezpochyby i mínění Karla Marxe. Kdyby tomu bylo jinak, neuveřejnil by býval Marx Engelsevy články ve svém časopise, nebo by mu byl býval aspoň odporoval, což však neučinil.

V letech 1848-49 poskytl Marxovi pražský Slovanský sjezd a bouřlivé události ve Vídni dostatečný podnět, aby se zabýval také Čechy. V červenci 1848 uveřejnil Marx "Manifest Slovanů k národům Evropy", který

vznikl na pražském Slovanském sjezdu, a v němž se protestuje proti potlačování slovanských kmenů v Prusku, Sasku, v Rakousku a v Maďarsku. Marx k tomuto manifestu stanovisko nezaujal. Naproti tomu se zastal měsíc poté při debatě o Polsku ve frankfurtském chrámu svatého Pavla jednoznačně Poláků, které v souhlasu s jediním nejmenovaným francouzským historikem počítal k "nutným národům". (NRZ čís. 81, z 20. 8. 1848).

Že Čechy nikterak k těmto "nutným národům" nepočítal, vyplývá jasně z jeho zprávy o vídeňských nepokojích. Tak píše v říjnu 1848 z Vídně:

"Universita je obklíčena barikádami, tam je hlavní stan. Podlí psi čeští a rusinští (die niederrächtigen Hunde von Czechen und Ruthenen) věří, že mohou z Vídně udělat panslavistické hlavní město a odezdat je opět absolutismu" (NRZ čís. 114 z 12. 10. 1848).

V lednu 1849 čteme v Neue Rheinische Zeitung (čís. 186 z 4. 1. 1848):

"Do ministerstev jsou jmenováni sami Rusin, Chorvati a Češi. Důkaz, že Rakousko, aby bylo odněmčeno a odmaďarštěno, má být stále více pochorvatštěno, počestěno a porušinštěno, nebo, což je tož, porušeno. Vidíme, že se blíží doba, kdy má být celá shnilá monarchie ještě jednou slepena slovanskými bestiiemi (mit den slavischen Bestien)."

O týden později zúčtoval Karl Marx ostrými slovy s politickými nároky Čechů ve Vídni a s jejich zastupcem, spolkem Šlovanská lípa (Slavische Linde):

"Dřívější usnesení vydechují právě jen tuto národní zášť, toto nepřátelství a česko-chorvatskou, tak zvanou slovansko-demokratickou hloupost. V tomto česko-chorvatsko - slovansko - demokratickém oslovství tvrdila nedávno Slovanská lípa, že ve Vídni je 60 tisíc čistokrevných Čechů a požadovala pro ně ve všech směrech nejzpozdilejší národně-kastovní separatismus. Nic nepřišlo absolutistům v Rakousku více vhod, než toto slovansko-demokratické oslovství a zlomyslnost." (NRZ č. 192, z 11. 1. 1849.)

O den později vzal Karl Marx také v ochranu práva Němců v Praze proti politickým požadavkům Čechů:

"Ubohost češství se stává stále velkolepější. Pražská Slovanská lípa chce zase přivolat staré husitské doby a podobá se v tom Frankfurtské společnosti s jejím císařem z Kyffhäuseru."

V novoroční noci pořádala Slovanská lípa na Zofině Besedu, na níž se prý páni Češi chovali jako divočí medvědi. Pro ty, kteří jako já, znají Prahu z osobního pobytu, je toto tak zvané slovansko-demokratické chování o to směšnější, protože je Praha popravdě německá, a protože tam bylo češství teprve nedávno vynalezeno jako zvláštní lidová moc. Všichni páni Češi hovoří zpravidla lépe německy než česky, o čemž se člověk může průkazně přesvědčit na Říšském sněmu. Většina těchto pánů není nic jiného než kreatury à la Palacký a Rieger, kteří se jako hmyz naplňují protiněmeckým jedem a neumějí nic jiného než pracovat absolutismu do rukou." (NRZ č. 193, z 12. 1. 1849.)

Pro zajímavost připomínáme, že Karl Marx tak ostrými slovy netáhl pouze proti Čechům. Dělal to takovými výrazy, které bychom očekávali spíše o 90 let později v norimberském časopisu "Der Stürmer" než v časopise zakladatele vědeckého socialismu:

"Ministerstvo chce dát zvolit do Říšského sněmu tiskového redaktora, někdejšího špiona a Žida Landsteinera. To všechno pro 80 milionů a proto, že se zdejším Židům dá použít ke všem hanebnostem. Stále přibývající antipatie všech národů Rakouska proti židovské sebrance (Judenpack), která je všechny vyvádá a která se bratří s každým násilím, která se tu nyní prý rozmnožila až na 70 tisíc hlav a usadila se jako štěnice na uši činnosti, má zde docela jiné motivy než náboženství anebo národní zášť." (NRZ, č. 193 z 12. 1. 1849.)

V lednu 1849 uveřejnil Neue Rheinische Zeitung několik článků, které se zabývaly zásadně požadavky panslavismu a především Čechů. V novoročním čísle 1849 bylo možno číst — zřejmě s pera Karla Marxe:

"Porážka dělnické třídy ve Francii, vítězství francouzské buržoazie, bylo zároveň vítězstvím Východu nad Západem, vítězstvím barbarství nad civilizací. Ve Valašsku začali Rusové a jejich nástroje, Turci, utlačovat Rumuny. Ve Vídni zardousili Chorvati, Panduři, Češi, Sereccani (Sereczaner) a podobná zlotřilá sebianka germánskou svobodu a v tomto okamžiku je car v Evropě úsudypřítomný." (NRZ 4. 184 z 1. 1. 1849.)

O dva týdny později uveřejnil list Neue Rheinische Zeitung (č. 194, z 13. 1. 1849) článek "Maďarský boj", který se nyní všeobecně připisuje Friedrichu Engelsovi; nevychází zde však pod tímto titulem, nýbrž pod nadpisem "Deutschland". Nejmenovaný autor v něm brání nejen historická práva německého národa, ale jeho sympatie stojí také jednoznačně na straně Maďarů a Poláků. Čechy a jižní Šlovany naproti tomu nemá rád. Jsou pro něj jenom "zfanatizovanými Šlovany" nebo "slovanskými barbary", jejichž zaslouženým osudem bude zajít "ve světové revoluci bouří". Slyšme však autora samého:

"S německým Rakouskem sousedí Maďarsko. V Maďarsku vedli Maďaři týž boj jako Němci v německém Rakousku. Německý klín ve velkoozvodství rakouském a ve Štýrsku, předsunutý mezi slovanské barbary, nabídl ruku maďarskému klínu na Litavě, předsunutému rovněž mezi slovanské barbary. Jako na jihu a na severu, v Čechách, na Moravě, v Korutanech a v Krajíně, ovládala německá šlechta slovanské kmeny, germanisovala je a tím je strhla do evropského hnutí, tak ovládala na jihu a na severu, v Chorvatsku, ve Slovansku a v karpatských zemích maďarská šlechta právě tak slovanské kmeny. Zájem obou byly tytéž. Odpůrci obou byli přirozenými spojenci. Spojenictví Maďarů a rakouských Němců bylo nutností."

Po tomto historickém úvodě mluví autor o nejmladší minulosti roku 1848:

"Roku 1848 přinesl do Rakouska nejprve nejstrašnější zmatek, když na okamžik osvobodil všechny tyto různé kmeny, až dosud ujařmené Metternichem. Němci,

Maďaři, Češi, Poláci, Moravané, Slovinci, Chorvati, Rusíni, Rumuni, Illyrové, Srbové se dostali do vzájemného konfliktu, zatím co zároveň v každém tomto národě bojovaly proti sobě jednotlivé třídy. Ale brzy do tohoto chaosu přišel pořádek. Zápasící se rozdělili ve dva velké tábory; na jedné straně tábor revoluce Němců, Poláků a Maďarů; na druhé straně tábor kontrarevoluce ostatních, všech Slovanů, s výjimkou Poláků, Rumunů, a sedmihradských Sasů. Odkud pochází toto rozdělení podle národů, na kterých skutečnostech se zakládá?

Toto rozdělení odpovídá celým dosavadním dějinám těchto kmenů. Je počátkem rozhodnutí o životě a smrti všech těchto velkých a malých národů.

Celé dřívější dějiny Rakouska to dokazují až do dnešního dne a rok 1848 to potvrdil. Mezi všemi národy a národnostmi Rakouska jsou pouze tři, které byly nositeli pokroku, které aktivně zasáhly do dějin, které jsou ještě nyní životaschopné — Němci, Poláci a Maďaři. Všechny ostatní velké i malé kmeny a národy mají přímo poslání zahynout ve světové revoluční bouři. Proto jsou nyní kontrarevoluční.

Autor má tedy pochopení pro to, že Češi podle jeho mínění byli kontrarevoluční. Jejich kontrarevoluční smýšlení není však v jeho očích ničím jiným, než marým odporem proti jejich nevyhnutelnému zániku jako samostatného národa. Ze všech slovanských národů prokazují pouze Poláci revoluční smysl tím, že vystupují proti "panslavistické kontrarevoluci". Jím se osvědčuje: "Slovanský národ, kterému je svoboda milejší než slovanství, prokazuje už tím svou životaschopnost a zajišťuje si už tím budoucnost."

Autor zkoumá fakt zatlačení Slovanů v jihovýchodní Evropě Němci, Maďary a Turky a pokračuje:

"Poslední pokus jižních Slovanů zasáhnout samostatně do dějin byla husitská válka, česko-národní selská válka náboženského zabarvení proti šlechtě německé a německému císařskému panství. Pokus ztroskotal a Češi zůstali od té doby nepřetržitě ve vleku Německé

říše. Naproti tomu vítězové nad nimi, Němci a Maďaři, přešli dějinnou iniciativu v dunajské oblasti. Bez Němců a zloděšt bez Maďarů by se jižní Slované poturčili, jako se skutečně poturčila jedna jejich část — ba pomohamedánitili, jako dodnes jsou slovanští Bosňáci. A to je služba, kterou rakouští jižní Slované nezaplátí příliš draho, ani když vymění svou národnost za německou nebo za maďarskou."

Autor tedy nenamítá nic proti změně národnosti různých národnostních kmenů. Jde mu pouze o zachování evropské kultury a civilizace, za jejichž předbojovníka pokládá Rakousko. Germanisace a pomadžarsťování jsou pro něj samozřejmými průvodními zjevy historického vývoje. Tak odsuzuje také boj sedmihradských Sasů o "zachování absurdní národnosti uprostřed cizí země." Podrobně si všimá také politického hnutí panslavismu, který co nejostřeji odmítá:

"Panslavismus nevznikl v Rusku ani v Polsku, nýbrž v Praze a v Záhřebě. Panslavismus je spojenectví všech malých slovanských národů a národností Rakouska, a v druhé řadě Turecka, v boji proti rakouským Němcům, Maďarům a eventuálně Turkům. Turci se sem dostávají docela náhodou a mohou, jako rovněž docela schátralý národ, zůstat mimo diskusi. Panslavismus je svou základní tendencí namířen proti revolučním prvkům Rakouska a proto už předem reakční.

Panslavismus dokázal tuto reakční tendenci hned dvojitou zradou: Když byl obětován jediný slovanský národ, který až dotud vystupoval revolučně, totiž Poláci, malicherní národní úzkoprsostí a když prodal sebe a Poláky ruskému caru. Přímý cíl panslavismu je vytvoření slovanské říše od Krusnohoří a Karpat a k Cernému, Egejskému a Adriatickému moři pod ruským vedením, říše, která by zaujímala kromě německé, italské, maďarské, valašské, turecké a albánské řeči ještě asi tucet slovanských jazyků a hlavních dialektů. Celek by nedržely pohromadě prvky, které dosud držely pohromadě a rozvíjely Rakousko, nýbrž abstraktní pojem slovanství a tak zvaná slovanská řeč, která je ovšem společná

většině obyvatel. Kde však existuje toto slovanství jinde než v hlavách několika ideologů, kde existuje "slovanská řeč" jinde, než ve fantasií pánů Palackého, Gaje a druhů a přibližně ve staroslovanské litanii ruské církve, které už nerozuzí žádný Slovan? Ve skutečnosti mají všechny tyto národy rozdílné stupně civilizace, od značně vyvinutého moderního průmyslu a vzdělání Čech až po skoro nomádské barbarství Chorvatů a Bulharů, a ve skutečnosti mají všechny tyto národy protichůdné zájmy. Ve skutečnosti tvoří tuto slovanskou řeč těchto deseti až dvanácti národů právě tolik navzájem nesrozumitelných dialektů, které lze zredukovat dokonce na různé hlavní kmeny (český, illyrský, srbsko-bulharský), které se úplným zanedbáním vši literatury a hrubostí většiny národů stala ryzim "patois" a které až na několik výjimek měly nad sebou neustále cizí neslovanskou řeč jako řeč spisovnou. Panslavistická jednota je tedy buď ryzi blouznění nebo — ruská knuta.

A které národy mají být v čele této velké slovanské říše? Právě ty, které byly po tisíc let roztrženy, rozprášeny, kterým ostatní neslovanské národy unutily import života a vývoje schopných prvků, které byly zachráněny před zánikem v tureckém barbarství vítěznými zbraněmi neslovanských národů, malé všude od sebe oddělené bezmocné kmeny, čítající od několika tisíc k necelým dvěma milionům příslušníků, oloupené o svou národní sílu. Zesláblý tak, že na příklad kmen, který byl ve středověku nejmočnější a nejplodnější, Bulhaři, jsou nyní v Turecku známi jenom svou mírností a dobrotivostí, a jejich sláva záležela v tom, že se nazývají dobrými křesťany — dobré christian. Kde je tu jediný z těchto národů, Čechy a Srby nevyjímaje, který má národní a dějinnou tradici, která žije v národě a přehazuje drobné místní boje?

Dobou panslavismu bylo osmé a deváté století, když jižní Slované drželi ještě celé Maďarsko a Rakousko a ohrožovali Byzanci. Jestliže tehdy nemohli odolat německé a maďarské invazi, jestliže tehdy nezískali nezávislost a nevytvořili trvalou říši, i když se jejich oba nepřátelé, Maďaři a Němci, navzájem potírali, jak toho chtějí dožít se nyní po tisícileté porobě a odnárodňování.

Není země v Evropě, která by na něja-

kém kousku neměla trosky, jednoho nebo více národů, zbytky dřívějšího obyvatelstva, zatlačené a podmaněné národem, který se stal později nositelem dějinného vývoje. Tyto zbytky národa rozšlapané nemilosrdně, jak říká Hegel, krokem dějin, tyto odpadky národů se stávají pokaždé a zůstanou až do svého úplného zničení a odnárodnění fanatickými nositeli kontrarevoluce, jako už vůbec celá jejich existence je protestem proti velké historické revoluci."

Těmito národními odpadky označuje autor výslovně Galy ve Skotsku, Bretoňce ve Francii ve Španělsku a jižní Slované v Rakousku. Je však jasné, že k nim počítal také Čechy. Tyto odpadky národů jsou pro něj hrozícím nebezpečím pro osud Evropy, což odůvodňuje takto:

"Ze tento, na nejvyšší míru zmataný odpad národů vidí svou spásu jenom v obrácení celého evropského hnutí, které by pro něj nemělo jít ve západu na Východ, nýbrž z východu na západ, že osvobodující zbraní, poutem jednoty je pro něj ruská knuza — to je nepřirozenější věcí na světě."

"Slované rozhodli případ Itálie. Slované dobyli Vídně. A právě Slované přepadají nyní ze všech stran Maďary. V jejich čele jako mluvčí Češi pod Palackým, jako bojovníci Chorvati pod Jelačićem. To je dík za to, že německý demokratický tisk v červnu (1848) sympatizoval úsude s českými demokraty, když je rozšířel Windischgrätz, týž Windischgrätz, který je nyní jejich hrdinou."

Autor se rozhořčuje, že maďarské povstání pod Kossuthovým vedením potlačily převážně slovanské pluky a prorokuje za to "slovanským barbarům" krvavou pomstu. Jeho článek končí těmito slovy:

"Vše Maďarů nestojí zdaleka tak špatně, jak by placený černošlutý entuziasmus chtěl, aby se věřilo. Ještě nejsou poraženi. Jestliže však padnou, padnou slavně jako poslední hrdinové revoluce z roku 1848 a jen na krátký čas. Pak na okamžik slovanská kontrarevoluce s celým svým barbarstvím zapláplí celou rakouskou monarchii a kamariilla uvidí, jaké to má spojení. Ale při prvním ú-

ložném povstání francouzského proletariátu, které se Ludvík Napoleon vši silou pokouší vyvolat, osvobodí se rakouští Němci a Maďaři a pomstí se krvavě na slovanských barbarech. Obecná válka, která pak vypukne, rozšíří tento slovanský zvláštní svazek a zničí všechny tyto malé zarpnutilé národy i s jejich jmény. V příští světové válce zmizí s povrchu zemského nejen reakční třídy a dynastie, ale i celé reakční národy. A to je také pokrok." (NRZ č. 194 z 13. I. 1849).

Protože autor počítá k těmto reakčním národům také Čechy, je jasné,

že také jejich zničení "i s jejich jmény" považuje za pokrok. Opravdu, tak brutálně nepožadoval ani Adolf Hitler zničení českého národa, aspoň ne veřejně. Ale ten, kdo takový požadavek vnesl — Friedrich Engels, máme-li věřit vydavateli Marxových a Engelsových spisů — oslavuje se dnes v Moskvě jako spoluzakladatel vědeckého socialismu, a tomu mužů, který tento článek ve svých novinách uveřejnil, Karlu Marxovi, zřizují čeští komunisté museum.

(Dokončení příště. — Z němčiny přeložil Dr. Jaroslav Strnad.)

O trvalém míru

Francouzský filosof Emil Chartier, známý pod pseudonymem Alain, napsal: "O vnitřním míru a pořádku na silnicích — jsme v hrubých rysech zajedno. Když jde o to, zabránit drancování, rvačkám, vraždám, krádežím a choleře, tu vy vládové činíte své nejlepší, a my k vám máme plnou důvěru . . . Stejně si musíte lámat hlavu, abyste nám zachovali mír." Myšlenka, že přední povinností vládců je sstřežit mír, není nová; objevovala se už u starořeckých myslitelů. Století atomových bomb ji však formuluje nově a naléhavěji. Dnes už není jiná možnost než mír. Válka není volba a není alternativa. Albert Einstein, který za druhé světové války přesvědčil presidenta Roosevelta o nutnosti vyrobit atomovou bombu, napsal krátce před svou smrtí: "Nevím, jakými zbraněmi se bude bojovat v příští válce. Víím však, jakých se bude používat v přespřítí: budou to luk a šíp." Filosof Karl Jaspers jde ještě dále a konstatuje: "Boj s atomovými zbraněmi je fakticky dvojitá sebevražda protivníků." Válka tedy není alternativou k míru. Máme však mír?

Ottův Slovník naučný ve svazku, který vyšel před 6 lety roku 1901, definuje mír takto: "Mír čili pokoj sluje požeňnaný a blahodárný stav tichosti a dobré vůle mezi lidmi, národy a státy jakožto opak

sporů, různých a války, kterými nastane přerušeni míru." Otevřeme-li ioviny kterýkoli den a v kterékoli řeči, zjistíme letmým pohledem po nadpisech zpráv, že nežijeme v míru, ba ani ne v příměří. Jak spárně poznamenal Kant ve svém spise "K věčnému míru", porušení míru v jediném místě světa má hned vliv na celý svět a jediná místa, lokalizovaná válka by mohla strhnout celý svět do katastrofy. Nežijeme tedy ani ve válce, ani v míru, nýbrž v procesu vratké rovnováhy sil, který má daleko od stavu, o němž naše klasická encyklopedie píše, že je to "požeňnaný a blahodárný stav tichosti a dobré vůle mezi lidmi, národy a státy". Každému, kdo chce jen trochu hlouběji uvažovat o válce a míru, se hned na počátku klade otázka paciismu a neodporování zlu zlem, jak i různým způsobem formulovali na příklad Chelčický, Tolstoj a Gandhi. Mnohé jejich myšlenky, jakolai ušlechtilé a počestné, jsou nepřiměřené ve chvíli, kdy musíme žít s bombou. Svou pověst mírumilovného národa si Švýcaři zasloužili politikou ozbrojené neutrality, která zemi už po staletí uchránila války. A když se nedávno konalo ve Švýcarsku lidové hlasování o tom, zda mají být ve Švýcarsku atomové zbraně zakázány zákonem, demokratická většina se vyslovila proti zákazu atomových zbra-

ni. Svěcary jistě nikdo nebude podezřívát z dobovačných úmyslů. Vyzbrojují se nikoli aby vedli válku, nýbrž aby případnému útočníkovi předem vzali chut' a neuváděli ho v pokušení. Pacifismus se založenými rukama není způsob, jak dojit k světovému míru ve spravedlnosti a svobodě.

Dnes se otázka nastolení trvalého světového míru může zdát ještě utopičtější, než když Kant psal svůj spis "K věčnému míru". Podmínkou míru je právní řád a právní stát. Právo však ve světě nestojí nad všemi vládami. Vedle západních demokracií, kde je právo nad vládou a nad státem, je řada států mladých, hospodářsky méně vyvinutých, kde právo nemohlo zakořenit ještě dost hluboko. Kromě toho, dvě komunistické velmoci, Sovětský svaz a Čína, jakož i jejich okrajové a nárazníkové satelitní státy, neuznávají princip prvenství práva ani ve svých hranicích, ani v mezinárodních vztazích. Právě proto odmítá Sovětský svaz důsledně zásadu kontroly odzbrojení. Sovětský absolutismus nechce připustit, aby sebebenší skupina vyšší autority než je autorita sovětského diktátora a ústředního výboru strany porušila jeho fikci absolutní moci a absolutní suverenity. Poukazuje, že Sovětský svaz nechce na svém území připustit špionáž, je banální výmluva. Světový mír však není ohrožen jen sovětskou rozpínavostí navenek, nýbrž i tím, jak tento režim nakládá se svým vlastním obyvatelstvem a s obyvatelstvem svých poplatných států. Posleze třetí sovětské ohnisko nebezpečí pro světový mír je v nevyřešené nástupnické otázce. Sovětský svaz nevěde jen studenou válku proti světu a permanentní občanskou válku proti svému obyvatelstvu. Také spory uvnitř ústředního výboru strany nabývají čas od času povahu miniaturní bratrovražedné války, která v případě boje o nástupnictví může jako jiskra zapálit větší požár než by byl jen ohněm v Kremli. Bezprávné porušování práva v jednom bodě zeměkoule ohrožují dnes celý svět.

Je-li věčný světový mír s hlediska tyranských vlád a absolutistických režimů utopie, není utopií s hlediska národů a lidu. Snad by v historii nebyla vypukla ani jedna velká válka, kdyby se byl lid mohl předem o ní vyslovit ve svobodném a tajemném hlasování, aniž by byl zfanatizován demagogy a opití falešnými sliby lhářů. Lid si

vždy přeje mír, neboť ve válce nemůže nic získat, ale může všechno ztratit.

Pod tyranskou vládou lid nemá veřejně a legální prostředky obrany a opozice. Přesto však i tyranská vláda a právě ona musí mít stále jedno ucho na zemi, aby poslouchala co na ní a pod ní zvučí a duní. Když tyran hovořil k lidu o míru, je to fráze a taktika. Ale není to fráze a není to taktika, když lid slovu "mír" tleská a když je chce slyšet stále znovu v naději, že tímto stále opakovaným a znovu vynucovaným prohlášením stále víc a víc zavazuje svou samozvanou vládu, aby byla nucena držet dané slovo. V očích těchto nedohledných davů věčný a trvalý mír není ani fráze, ani taktika, ani utopie, nýbrž reálná naděje.

Byly doby, kdy válka byla posledním — krajním prostředkem k řešení politických a hospodářských problémů, které se neschopným vládcům zdály být jinak neřešitelné. Dnes se válkou nic nevyřeší a i malé a lokalizované války problémy neodstraňují, nýbrž je rozmnožují, jak ukázala padesátá léta našeho století. Násilí plodí jen další násilí a dnes by tato fe-

lézová reakce rozbila jak jádra atomů, tak celé světadíly.

První podmínkou míru je právní řád. Proto každý, a třeba i sebebenší pokrok ve směru k normalizaci a upevnění práva, k hlubšímu zakořenění demokratických zásad zároveň krokem vpřed k míru. S každým dalším africkým a asijským státem, kde se zvolna upevňují zprvu jen křehké zásady práva, roste reálná naděje, že svět přežije nebezpečnou zkoušku, před kterou ho postavila moderní technika. A reálné naděje rostou také s každým projevem svobody v zemích pod totalitními vládami. Každý projev svobody dává přece tyranům na jevo, že zájmy vlády a zájmy lidu nejsou totožné a že by lid v útočné válce nebojoval za věc vlády, která není jeho věcí. A posleze každý svobodný čin připomíná znovu vládcům jejich povinnost, střežit mír. Vláda nevyčerpává své úkoly, když poskytne svým občanům očekování proti epidemickým nemocem. Válka by byla epidemií horší než mor. Před ní chránit a zachránit všechny, to je úkol, vedle něhož jsou všechny ostatní druhořadé.

J. D.

O němých a hluchých

Vladimír Štědrý

Píšeš, že Ti "chybí" řeč a máš na mysli znalost řeči, protože tam za mořem žiješ mezi lidmi, kteří jinak hovoří. Nemyslí však oni také jinak a není snad to jedním z hlavních důvodů, proč jim nerozumíš?

Pravda, potrvá ještě hodnou chvíli, než se naučíš plynně té řeči, kterou oni hovoří, avšak až ji zcela ovládneš, pak teprve začneš chápat, že Ti "nechybí" jen řeč. Naučit se dobře cizí řeči (a budeš se jí stále učit, protože se s t á l e učíme každé cizí řeči) není vlastně tak obtížné. Tisíce lidí ovládnou několik řečí a tisíce lidí žijí jejich znalost. Mohl bych Ti tedy snadno říci, aby sis z nich vzala příklad a tak jako oni se vytvořila učila té řeči, kterou hovoří lidé kolem Tebe tam za mořem. Nebyl by to však ten nejlepší příklad a klamal bych Tě, protože Tobě nechybí jen řeč, Tobě chybí porozumění — a proto mi píšeš.

Tobě nechybí jen znalost angličtiny — nýbrž také rada — a proto se na mne obrácíš. Jsi v rozpacích a nedovědeš si představit, jak obstojíš, jak vydržíš tam, kam jsi přijela hledat nový domov — když Ti, jak píšeš, záboda slov stačí le-da na pár jednozduchých otázek a odpovědí. A čím dále jsi v té cizí zemi, tím cizější se tam cítíš. Zdáli prý Ti rozumím?

Vidíš, už v tom je malý zázrak řeči, kterou oba tak dobře ovládneme, protože jsme se s ní tak říkajíc narodili, že nejen naprosto jasně rozumím tomu, co píšeš, ale dokonce vyčtu z Tvého dopisu ono vše, které do slov a řádek vložila Tvá starost. A tím spíše Tě chápu, že i já žiji mezi cizinci, už po léta a nyní o Tebe chudši, a zůstávám mezi nimi cizincem nejen proto, že pocházím z jiného národa, nýbrž především proto, že oni nehovoří mou a já jejich ře-

či tak dokonale, abychom si úplně rozuměli.

Snad by bylo všechno snažší pro mne i pro Tebe, kdybychom v životě požíbovali jen málo slov k dorozumění se, tedy slovníku méně bohatého. Avšak nejsem divoši a k svému neštěstí jsme uvyklí vyjadřovat složitější vjemy a zážitky složitějšími větami, někdy až zbytečně mnoha výrazy. Nemyslí si, prostím Tě, že se nějak vynáším, ale jistě je, že jednoduššímu, méně citovému stvoření stačí jednodušší věta, slovo, řeč, protože řeč je především projevem citu, a kde je rejstřík citů omezený i řeč je výrazově omezena; kde city jsou jednodušší, i řeč je jednodušší. A tak je tomu i s Tebou, má milá; stupnice Tvých citů se nesnižila, ona jen nenalézá v cizí řeči dostatečně obsáhlou stupnici výrazovou a tak Tvé city, a vjemy jsou tlumeny vinnou cizí řečí, která, byť se bebohatší, není Ti tak běžná, abys ji mohla vyjádřit, co právě prožíváš, aby ses v ní mohla sdílet tak, jako kdysi doma, kdes rozuměla slovu jen zpola zachycenému, každé slovní hříšce.

Zdáli není záviditelné moci stejně dobře rozumět cizím lidem jako svým? Jistě ses už tam za mořem setkala s oním zdánlivě pozoruhodným zjevem, že Ti kolem Tebe si rozumějí každou slabikou Tebou sotva postžitelnou, náhlým zavoláním, výkřikem Tobě nesrozumitelným, že rozumějí nářečí těch svých, že vystihnou smysl i zpola srozumitelného výrazu asi tak, jako matka rozumí žvatláni svého dítěte, a, aniž si to uvědomovala, sama s ním dětsky žvatlá, naniž se domnívají, že dítě žvatláni snáze porozumí. Avšak pokus se napodobit třebaš jen volání kamelota na narož, nebo prodavačky na tržišti, zkus v té cizí zemi porozumět polohlasitému rozhovoru dvou žen, vracejících se z nákupu, řeči dvou dělníků, jdoucích z práce, hádce dvou rolníků, proučích se o kus pole, nebo dokonce šepotu milenců, stulených ve stínu na lavičce v parku. Neporozumíš jim, neboť každá ta dvojice hovoří Tobě nesrozumitelnými idiomy, kterým se nikdy nenaučíš. To proto, že nejsi z nich, proto, že jsi s těmi ženami tam a s jejich starostmi nevyrostla, protože jsi o práci těch dělníků nikdy v oně řeči neslyšela, protože jsi mezi rolníky té země nikdy nežila, protože jsi v té řeči nic

milého, něžného, milostného neslyšela, kromě snad oněch syntetických vyznání lásky ve filmu nebo na divadle, od kterých je k takové lavičce v parku nesmírně daleko.

Ne, neporozumíš ani těm lidem, kteří jedou s Tebou ve vlaku a hovoří hlasitě, zdánlivě zřetelně a blízko. Naopak, jsou-li to lidé sdílí, přepadne Tě úzkost, že se se svou řečí obrátí na Tebe a Ty že dosti rychle nepochopíš, že snad vůbec nepochopíš, nač se táží, co Ti chtějí, jakou odpověď od Tebe očekávají, oš se s Tebou chtějí sdílet. A když tak skutečně učiní, tu dostaneš strach z vlastní neznalosti, nervosita Ti znemožní rychlou kombinaci těch nejběžnějších slov a ze strachu, že odpovíš na něco směšného, nechodného, hloupého způsobí, že vyhrkneš něco skutečně nesmyslného a nesrozumitelného, anebo se dáš do rozpačitého smichu a zvedne se v Tobě strach, který Tě přiměje k útěku před dobromyslnou sdílností těch, kteří jinak mluví. Případně si slabomyslná, hloupá a omezená, až se začervenáš a horko Tě polije z té domnělé vlastní nedostatečnosti.

Píšeš: Řeč mi chybí. Všechno Ti chybí, má drahá němá, má rusalko na druhém břehu oceánu, a kdybys byla sebe krásnější a měla všeho dost, šťastná nebuděš, dokud ta řeč, kterou tam kolem sebe slyšíš znít, se nestane Tvou druhou vlastní řečí — a to je tak těžké, že si ani netroufám utěšovat Tě. Do řeči, má milá, se člověk musí narodit, tak jako se musí narodit do země, kterou mu nepřisoudil život, nýbrž osud. A k tomu druhému narození, nebo spíše vrození se do cizího prostředí, jsme už trochu velcí. Ovšem, všechno má své výjimky, ale z Tvého dopisu čtu, že s Tebou je tomu stejně jako s většinou nás, věčných cizinců, kteří, k svému neštěstí, máme jen jednojazyčnou duši.

Snad se některým z nás podařilo naučit cizí řeči své ústa, svůj rozum, avšak naučit cizí řeči svou duši, to je nesmírně těžké. A o to tu vlastně jde, jestliže se nemýlím v semanticce slov, která jsi tak pečlivě srovnala v nářikavý dopis. Tvá ústa, Tvá mysl dokáží seřadit i nejsložitější věty, ale v cizí řeči zůstane Tvá duše bez výrazu, zásoba cizích slov ji nepostačí k vyjádření všeho, co cítí. A o to nevyjadřitelné Ti jde. Ono se usazuje na dně duše a tíží a dusí ji.

Píšeš, že je Ti někdy k pláči smutno. Jak by nebylo, dušínko.

Přeješ si, abych Ti poradil a nemohlas vyslovit přání, kterému je obtížnější vyhovět. Ale jeden recept přece mám a ten zní — číst! Čti v té řeči, která není Tvou vlastní, v každé volné chvíli a pokus se opatřit si dobré překlady čteného do naší řeči. A přepisuj a překládej sama, a pak porovnávej, ale hlavně čti, a nahlás čti. A kde můžeš, jdi do divadla a naslouchej, jak hovoří onou cizí řečí herci, neboť oni mluví svou řeč nejkrásněji; a každá řeč je krásná, je-li správně mluvena. Jen se, proboha, nepokoušej předstírat po časě dokonalou znalost cizí řeči tím, že začneš mluvit hanfýrkou, nejen proto, že to je průhledný, protivný snobismus, nýbrž především proto, že za tuto masku vidí každý l'ulpas a učiníš se leda směšnou. Naopak, snaž se hovořit tou cizí řečí srozumitelně a správně. Tvá úcta k cizí řeči pohne ty, jejichž je mateřštinou, k úctě před Tebou. Lidé mají rádi, když si cizinec váží jejich řeči. V řeči je člověk člověkem a každý, kdo má jen trochu rozumu ví, že ten, jenž mu naslouchá jej posoudí podle toho, jak mluví. A s těmi, kdož to nevědí, s těmi, má milá, se neboj.

Máš pravdu, je to zlé, když člověku "chybí" řeč ať je to kdekoliv na světě. Mít dar řeči — a přece být němý! To je, jako když náhle ujdou mráz, jako když příroda znenadání oněmí — jako když město stichne v hlubokých brázdách sněhu. Ale takových němých je nás mnoho — zde, i tam kolem Tebe za mořem. Zoufáme si, že se nám nikdy nepodaří vyjádřit svůj cit, třebaže už známe tolik slovček; zoufáme si, že se nám ani mnohá větami nepodaří dát správný odstín barvě myšlenky, se kterou jsme se probudili a o kterou se nemůžeme s nikým sdílet, kterou nemůžeme rozvíst a učinit tak srozumitelnou, jak bychom si přáli.

Je nás mnoho takových, kteří hrubneme jen proto, že nám chybí jemný pítkník slova, jemný štětec, kterým bychom ze slov vytvořili obraz představy tak, jak bychom si jej přáli namalovat.

Naše povídání — to jsou často jen abstraktní nebo bezpředmětné obrazy, kterým už ani sami nerozumíme. Honoříme, malujeme v cizí řeči nesrozumitelně

čáry. A posléze, byť se nám sebe krásněji a sebe správněji podařilo vyslovit, co jsme říci chtěli, je celá ta krásna jen gramatická. Avšak nehorší není, že neovládáme dost dobře a že nám zůstává citově uzdrávena ta řeč cizích lidí v cizí zemi. Ještě jiné bolesti nese s sebou naše neznalost. Každé naše slovo vyvolává v posluchači určitou představu, ovšem slovo správně použité. Jak často však, má milá, my cizinci marně hledáme ono správné slovo? Oč častěji v toku řeči vyslovíme slovo nesprávné? Jak často je nejevné ono slovo nevhodné, nýbrž celá věta? Jakou představu vyvolá pak náš chybný výrok v mysli posluchače?

Oušemže zase nesprávnou, někdy docela opačnou. Co je nám tedy platné Vicovo turzení, že původ všech řečí tkví v posessii, když jsme tak špatnými poety, když se tak často dopouštíme chyb, které si až zoufale pozdě uvědomíme. Kolikrát se nám, cizincům, přihodilo, že jsme se hrubě dotkli tam, kde jsme chtěli být tuze zdvořilí, anebo, že nám bylo docela jinak rozuměno? A tak se často stává, že hovoříme, aniž v posluchači vyvoláme správnou představu, prostě, že příliš

často hovoříme k hluchým uším. A jak často unavíme posluchače právě tou nepřesností ve volbě výrazu, zkromelenými vazbami? Proto Ti radím, zůstaň raději při málo slovech, než abys utonula v mnohomluvnosti, která nejen že méně poví, nýbrž ke všemu i sympatického posluchače zmate, ohluší. Představ si: — sebe citově němou v rozhovoru s posluchačem citově hluchým. K čemu může být dobrý takový dialog?

Nejhorší však prožijeme poznávající lidi, kteří nám nechtějí rozumět ani když jsme jim úplně srozumitelní, kteří nás nemají rádi už jen proto, že jsme lidé jiné řeči a proto i jiné mysli a citů. Setkat se s takovými, má milá, to je horší a trpět než celý ten boj o cizí řeč. I na taková setkání musíš být připravena — avšak žádná Ti nesmí vzít odvahu a naději, dva předpoklady k dosažení čehokoliv na světě.

Nedej se přemoci ani těmi hluchými, ani těmi špatnými, a zejména těmi ne, kteří neumějí žádnou jinou řeč. Utiš se: Oni jsou to, kteří méně prožívají.

(Z "Odpovědí")

Neaktuálně o Kafkovi

František Listopad

Zádná aktualita nás dnes nenutí psát o Kafkovi. Tím lépe.

"Bloudíce cizinou", zjišťujeme, jak náš pražský rodák pronikl do slovníku moderního člověka. Kafka se stal pojmem. Pojmem, jež arci žádný Larousse ještě nedefinuje — ale dočkej času. Ostatně budoucí hypotetická definice nebude nikterak snadná i když její kontury se již rýsují. Nedomníváme se však, že tato definice bude čerpat z nových kaffovských studií, které vycházejí v pravidelném rytmu od konce druhé světové války; ty totiž nevňášejí do debaty kolem Kafky a jeho díla skutečně nové světlo, totiž nové globální pochopení. Naopak, noví teoretici (doktoři, jak říkal Julien Benda) se ve své většině pokoušejí zúžit Kaffovo dílo na nějakou zajímavou, ale

částečnou teorii: klíč, který by otvíral všechny dveře, je však paklíč. Přirozeně, jako každé bohaté, mnohoznačné dílo, přenechává volné pole doktrinářům dobré vůle a plodné obrazotvornosti. Chceme prostě říci, že to, co cítíme, označme-li některý fakt naší civilizace krátkým jménem autora "Zámku", je pravděpodobně pravdivější a úplnější než nové kaffovské teorie, byť by někdy přinášely nové prvky k užitečné meditaci. Nuže, Kafka, spisovatel, který pronikl do našeho vědního života, do našeho běžného slovníku, zůstává, abychom tak řekli, statickým prvkem; a dostává se mu té prapodivné slávy, že se proměnil v technický termín, také pro ty, kteří nikdy nečti jeho knihy.

Jinou kapitolou je Kafka jako člověk. Přirozeně, existují tu ještě pamětníci; ale

ti mívají nespolehlivou paměť jako svědkové před soudem, a navíc, Kafka se před svými současníky zřejmě skrýval, přesněji řečeno, nedával se cele, uváděl v omyl. O tom bychom mohli přinést tučet důkazů, kdyby se nalezl nějaký skutečný pochybovač. Nezbyvá než ponořit se do četby Kaffova "Deníku"; vyšel teprve po válce a přinesl nám další zklamání. Snad proto, že jsme v něm mylně hledali, co neobsahuje: vysvětlení Kaffky-spisovatele. Ano, Kaffkův "Deník", ostatně ve své knižní podobě neúplný, okleštěný, nás pramálo informuje o Kafkovi jako umělci, mysliteli i soukromníku. Ba, je méně zajímavý než "Deník" Dostojevského, jenž je také na versty daleko intenzitv Dostojevského románů jakož i jeho životní horečky; ke kladu mu lze jen připočíst, že jeho banalita a takřka tupá neústupnost nám představuje Dostojevského jako málo významnou individualitu. A tím, že nám představuje bezvýznamného člověka, o jehož jasnozřivě inteligenci nás nechá na vážných pochybách, dokazuje vlastní tajemství tvorby. Potud Dostojevský.

Vrat'me se však ke Kafkovi a k jinému dokumentu, který vzbudil ve světové veřejnosti celkem málo ohlasu. Nezaslouženě? Hovoříme o Kaffových dopisech Mileně. Jejich prostřednictvím můžeme sledovat Kaffku podstatněji, a mohli bychom říci, že do určité míry i obnaženého a přirozeného. Jestliže Kafka měl svaté právo odbývat svůj soukromý deník, protože jej psal toliko pro sebe, pro svou orientaci, totěž by nemělo — a nemá — též význam a smysl, pokud se týče dopisů, které psal své lásce, dopisů, jimiž se vyjadřoval. Přesto většina dopisů, alespoň podle našeho názoru, je psána ledabyle, jejich listovní sloh je nejistý, lépe řečeno, bez slohu, amorfni, těžkopádný, nevyrazný, ba, často zápasící s holým výrazem. Jen občas, zřídka-kdy, tón dopisů náhle nabývá síly, vyprávněný příběh neobvyklého důrazu, to jest obvyklého pro čtenáře jeho "Proměny" nebo některých kapitol "Zámku". Přihlédneme-li blíže, tyto dopisy nebo jednotlivé úseky dopisů jsou většinou detailní nebo i zběžnější popisy snů a výjimečně několik vzpomínek z dětství (z nichž ona denní docházka do školy s hrozící služkou by měla náležet misto ve všech výběrech z Kafky, dokonce z

několicí důvodů; k epizodě se ještě vrátíme).

Nuže, Kafka neuměl psát? Otázka by mohla na první poslech znít obudně, urážlivě či při nejmenším pohoršlivě. Uspěsníme ji však: Kafka nebyl jen spisovatelem příležitostným, to jest za jistých podmínek? Nebyl právě opakem literáta, profesionála? Nedomníváme se, že by Kafka byl tímto zjištěním nepřijemně překvapen. Ostatně, ve svých dopisech Mileně Kafka hovoří o literatuře mizivě málo, mnohem méně než jeho korespondentka, která v té době psala jen módní referáty do novin. (Kafka je vážně pročítal . . . A proč ne?) Jestliže tudíž Kafka nenazíral neustále svět jako prostor, kde se odehrávají akta jeho literárního vidění světa, jakým zázrakem se mohl stát takřka prorokem jisté civilizace?

Vyjádřili jsme domněnku "příležitostného spisovatele". Jsme tedy dlužni specifikovat tuto příležitost, případně příležitosti. Vraťme se k dopisům Mileně . . . Ty, které nás dovedou uchvátit tak jako by se jednalo o nejlepší stránky jeho literárního díla, jsou ve své většině psány pod vlivem snu, či lépe, popisují sny. Několik málo jiných dopisů, vymykajících se zjevně beztvárnému a často nepřijemnému průměru, patří jiné příležitosti, jejímž byl spisovatelem: dětství, totiž určitým, zdaleka ne všem, vzpomínkám na vlastní dětství. Můžeme tedy právem položit otázku: Kafka také snil (máme na mysli noční, nekontrolovaný sen) svá díla dřív než se pustil do jejich literárního ztvárnění či dokonce do jejich pouhého popisu? 1)

Ve svých dopisech Mileně, povětšinou ne příliš duchaplným, bez půvabu, neudůševněných, bez ironie, bez jasného vidění, někdy i nelidských či mimolidských, bez jednoty či aspoň bez jednotiči rozrušenosti, se vrací stále k leit-motivu, který je počítkem, prožitkem strachu. Neúzkosti, ale strachu! Nikoli strachu před smrtí, přesto, že dopisy jsou psány již umdlévající rukou, se smrtí v zádech. Kafka o ní hovoří málo. Ne snad z při-

lišné jemnosti. Zjistě, Kafka byl stvořením bytostně delikátním, až přejemněným, i když se k Mileně tak vždy, alespoň v dopisech, nechoval. Nehovoří však o smrti, protože jeho strach je jiný, je jiného původu. Rovněž nemá skutečný, kařkovský strach z případné ztráty Mileny, jejíž hypotéze sice zneklidňuje jeho nervový systém stejným způsobem jako jeho láska k ní. Není to však strach. Jeho strach je strach sám o sobě, strach bez příčiny či zdánlivě bez příčiny, literárně řečeno, bez tématu a bez konfliktu. Otevřme závorku: jak jsme se již zmínili, v jednom dopise se živě připomíná strach, který zakoušel při ranní docházce do školy v Masné ulici v doprovodu sluzky; ta mu vždy cestou hrozila, že na něj řekne vše (?) učitel. To, že neřekla dnes, neznamená, že neřekne zítra: právě naopak. Každého rána se strach rodil znovu. — Kafka ve svých 38 letech (bylo mu však prý dvakrát tolik, jak prohlašoval, protože byl židem) ztratil již úctu k učitelům, či lépe, učitel se mu ztratil s očmi. Zbýl jen strach. — Strach bez učitele, bez autority, bez Boha, chcete-li. Strach o to větší, že učitel se nakonec nemůže ukázat laskavým, nemůže to hrozné vše odpuštěm, není-li. Ryzí strach.

Není tento strach v ryzím stavu skutečným motorem snů, které podivnou proměnou se stávají tím základním, hrubým materiálem, a možná že více než základním, hrubým materiálem jeho knih. Tento těžký, těžkopádný strach, strach přesný a z něho, který nalézáme všude v dopisech Mileně, není bezpochyby onou úzkostí, do níž jsou ponořeny jeho spisy. Avšak není právě v povaze snu nakládat s inspiračními prameny podle libosti, proměňovat je, sublimovat po svém způsobu, po způsobu, který nám uniká, dávat jim vlastní život?

Čistý strach každodenní existence, který můžeme snadno vysledovat v Kařkových dopisech Mileně, "strach bez štěstí a bez neštěstí, bez zásluhy jako bez viny", který jej sám o sobě neinspiroval k literárnímu dílu, se proměňoval pomocí nočního snu na úzkost, která se stávala onírickou v peru spisovatele této příležitosti. Ostatně, Kafka se přátelil s tímto procitlým, nehybným strachem bez inspirace. Zachraňoval jej před hořkostí z nemožnosti, z neschopnosti praktického života,

obříňoval jej proti nebezpečné neuróze a případnému šílenství, proti hysterii a četným komplexům, o nichž zdaleka všechno nevíme. Citujeme z jednoho dopisu: ". . . Máme, Mileno, jeden společný rys: jsme bážliví, vyděšení každou malířskostí . . . vy nejste bážlivá od přirozenosti, což je zřejmé, a ani já možná 2) jím nejsem, ale bážlivost se mi stala druhou přirozeností a nemíží leč v zoufalství, řekneme také ve hněvu, a nezapomeňme, že rovněž ve strachu 2)." Kafka však nebyl spisovatelem tohoto strachu, byl pouze jeho neobratným, šestnáctým korespondentem.

Kařkovy neobratné dopisy Mileně, o jejichž vášnivě, až patologické intenzitě nelze ovšem pochybovat, byly příčinou mnoha nedorozumění mezi špatně se milujícími milenci. Jak jsme již řekli, výjimku činily toliko dopisy, popisující sny nebo noční můry, ty, vzpomínající na dětský strach a konečně ty, o nichž jsme se doposud nezmiňovali: jsou to Kařkovy poslední dopisy Mileně, adresované na její pravou adresu 3).

Kafka, z příčin, jejichž výklad nepatří do našeho článku, nemohl již psát dopisy na poste-restante; psal tedy dopisy "oficielní", a to takovým způsobem, aby mohly případně padnout do ruky Milenina manžela bez velké škody. Tato okolnost je okamžitě nadává jiným charakterem. Charakterem podvojnosti, alegorie, implicitního tajemství. Jejich, nebojme se říci, jejich elán, jejich rafinovanost se podobá nejhutnějším stránkám Kařkových knih. Rozšířme otázku, kterou jsme již položili: Kařkova literatura není právě popisem skutečných snů — vzpomínkou na dětský úraz strachu a alegorií?

Je jisté, že alegorie, které užíval Kafka ve svých posledních dopisech Mileně před rozchodem (spíše než rozchod bylo to rozplynutí), je jasnější než alegorie jeho spisů. Avšak metoda je těž. I když ne vždy přesně rozumíme smyslu jeho literárních alegorií, bezpečně cítíme, že je autentická a nekompromisně nutná právě tak jako jeho kryptogramů-dopisů. Který jiný spisovatel dovedl vyjádřit s

1) *Problém stylistické popisnosti, a více než to, popisné zeurubnosti jeho díla, jehož si kritické práce vesměs nevíšají, by mohl být tímto jevem řástečně, ne-li zcela, vysvětlén.*

2) *Podtrženo námi.*

3) *Milena byla provdána.*

takovou zřejmostí a přesností pochybu, nejistotu, bolestný pocit viny moderního člověka ve zmateném a anonymním světě, člověka v něm ztraceného a přece zoufale věřícího až do posledního dechu na individuální osobnost, důstojnost, na svou ozvláštněnost, která činí jeho hrdinu svým způsobem náboženskými.

Naopak, Kafka, tak jako po něm např. Hostovský, Rex Warner, Španěl Muňiz (a jako před nimi Dostojevský) si libují v prostředí normálním, všem povědomým, a také lidé, kteří se v něm pohybují, jsou ti, které denně pokáváme (ne-

jsme-li jimi sami), jenže tito obyčejní lidé, nehrdinští hrdinové, přerůstají sami sebe, přesahují se a stávají se reprezentanty abstraktních sil, ať duchovních, ať sociálních; jejich vztah ke světu přestává být všední, i když se s ním nepřestáváme stotožňovat, ale stává se abnormální, alegorický.

Kafka, když psal literaturu, pokud nebyl v zajetí snů a dětského strachu, byl hluboce zakořeněn v podvojně situaci světa, které dával výraz alegorií. O tom svědčí dopisy nesteré literární hodnoty, adresované Mileně.

Caricin — Stalingrad — Volgograd

Oswald Beck

Ideologické nesrovnalosti uvnitř komunistického tábora, které propukly poprvé r. 1956, doznaly dalšího zostření. Začalo to na XX. kongresu strany; tehdy Chruščov vzýval nebezpečné duchy — jichž se více nezabývá. Odstranění Stalínových a Gottwaldových tělesných pozůstatků z posvátných mauzoleí mělo zhoubný účinek na myšlenkový stav komunistických věřících. Další rána, jejíž psychologický účinek se prvcím zcela vyrovná, bylo přejmenování Stalingradu.

Presidium Nejvyššího Sovětu SSSR nařídilo 10. listopadu minulého roku, že město na Volze, jež slulo potud Stalingrad, bude se napříště jmenovat Volgograd. K dovršení politické frašky bylo oznámeno, že změna jména byla provedena "na přání osazenstva průmyslových podniků, stavenišť, sovcůžů, kolchozů a úřadů, jakož i na návrh veřejných organizací".

Jméno Stalingrad je po celém světě symbolem rozhodující bitvy druhé světové války. Porážka šesté armády, již velel polní maršál Paulus, zahájila katastrofu nacistického Německa. Lze snadno pochopit, že to není tato vzpomínka, kterou chtěl Chruščov vymýcením jména Stalingrad především zničit. Toto město na obří ruského veletoku hrálo již jednou v historii rozhodující úlohu v boji o joucnost moskevského imperia.

Stalingrad se původně jmenoval Caricin.

Toto jméno vyskytuje se poprvé r. 1589 v listině cara Fedora Ivanoviče (1584-1598), následníka Ivana Hrozného. Nesprávná je všeobecně rozšířená domněnka, že jméno Caricin je odvozeno z podstatného jména carica a znamená tedy město carevny. Ve skutečnosti dostalo město své jméno od stejnojmenné říčky, která tam ústí do Volhy. Povodí Volhy bylo tehdy tatarské, Volha nazývala se Idel. V padesátých letech šestnáctého století zmocnil se car Ivan IV. tatarského hlavního města Kazanu (dnešní metropole Sovětské republiky tatarské) a celého území osídleného Tatory. Dobyvatelé zřídili na dobytém území opěrné body, m. j. také kolem ústí říčky Sari-Su do řeky Idel. Sari-Su znamená tatarsky "Zlutá voda", Rusům to však neřikalo nic, a tak se říčka jmenovala brzy Cari-Ca a nová pevnost na jejich březích Caricin. Pevnosti náležel po dlouhou dobu důležitý úkol obrany rostoucího moskevského koloniálního panství proti bouřícím se Tatarům i proti okolním kočovným kmenům Nogajů a Kalmyků.

Během 19. století dobyli moskevští carevé celý Kavkaz a Turkestan. Tím se stal Caricin hlubokým zázemím. Někdejší jeho strategické důležitosti dostalo se mu opět r. 1917-18, kdy po porážce carského imperia ukrajinské, kavkazské a středoasijské kolonie odpadly od metropole a rozpoutal se dlouholetý vražedný

boj o joucnost moskevského koloniálního panství. Tu pak vyšlo na jevo, že Caricin byl stále ještě významným opěrným bodem na okraji koloniální říše, podobně jako tomu bylo v 16. století.

V létě 1918 povstali donští Kozáci za velení generála Krasnova proti komunistické Moskvě. Postoupili rychle proti Caricinu a obklíčili město ze všech stran. Situace byla zoufalá; městské obyvatelstvo se bouřilo proti rudé posádce; krvavé srážky a barbarské odvety proti povstalcům byly na denním pořádku. Boj o joucnost sovětské moci postoupil do rozhodující fáze. Moskva byla obklíčena kolem dokola. Jediný spásný úzký pruh napříč nepřátelským územím vedl podél Volhy na jihovýchod; ten byl chráněn Caricinem. Pád tohoto města byl by zatarasil přístup k zásobám obilí na jihu a k pramenům oleje oblasti kavkazské, což by mělo za následek secesi koloniálních území a rozpad celé říše.

V tomto osudovém okamžiku byla výkonná moc v Caricinu v rukou Josefa Stalina. Poslal ho tam Lenin, vybaviv ho předem mimořádnou plnou mocí, s rozkazem, aby ubránil město všemi prostředky. I s železnou odhodlaností a bezpříkladnou brutalitou jemu vlastní byl by v Caricinu nepochodil, neboť převaha Kozáků byla drtivá. V posledním okamžiku objevil se však spasitel v podobě plukovníka Vorošilova, který se v čele rudého oddílu probojoval od západu do města a přejal jeho obranu. V Caricinu převzal pak vojenské velení, kdežto Stalin zůstal nadále politickým vůdcem. Oba společně zorganizovali obranu střežejního strategického bodu občanské války. V nemilosrdných bojích postupujících častěji k hranicím města vzdorovali Vorošilovi rudoarmějci a Stalinovi komisaři po celý rok svým odpůrcům. Teprve 30. června 1919, kdy bezprostřední nebezpečí pro Moskvu pominulo, vyklidili rudí město. Za půl roku poté, 3. ledna 1920, obsadili Caricin znovu.

Své vzpomínky na obranu Caricinu se-

*) Krasnov žil později v Berlíně a proslavil se svým dílem "Od carského orla k rudému praporu". V druhé světové válce stál opět v čele kozáků v boji proti komunistické Moskvě. Po porážce byl vydán Sovětům a popraven.

psal Vorošilov v knize, jíž dal název *Stalin a Rudá armáda*. Píše tam:

"Kolem soudruha Stalina shromáždila se skupina starých bolševiků a revolučních pracovníků. Na místě bezmocného vedení vyrůstá na jihu, před branami protirevolučního Donu, rudá bolševická pevnost. Nerozborná Stalinova vůle přenesla se na všechny jeho spolupracovníky, a nehledě k situaci takřka beznadějně, nikdo nepochyboval o vítězství. A zvířetili jsme."

Za hrdinnou obranu bylo město Caricin odměněno řádem Rudé armády. Na počest politického vůdce obrany Josefa Stalina bylo pak město 10. dubna 1925 přejmenováno na Stalingrad.

Obrana Caricinu za občanské války byla během času povznesena na vlastenecký mythus, podobně jako obrana Sevastopolu za krimské války (1854-55). Mythus Caricinu jest zároveň mythem Stalina a Vorošilova. Celá historie občanské války jeví se bez Caricinu, Stalina a Vorošilova jen jako beztvárné torso.

Na sjezdu komunistické strany obžaloval Chruščov Stalina ze zločinů, Vorošilova z nepřátelské činnosti proti straně a vymýtil jméno Stalingrad. Trojice Stalin-Vorošilov-Caricin zachránila sice Moskvu a Lenina, Chruščovovi stala se však nepohodlnou.

Svůj útok na Caricin-Stalingrad provedl Chruščov s bezpříkladnou ideologickou surovostí, bez ohledu na pocity dvou generací ruského lidu, jímž jméno Stalingrad bylo od útlého dětství symbolem slávy jejich vlasti. Jméno tohoto města, jež uchránilo dvakrát v dějinách komunistickou říši před zánikem, bez něhož by také Chruščov a jeho druhové nebyli tím, čím jsou dnes, nebo pravděpodobně nebyli vůbec, bylo vyškrtáno z historie. Dostalo bezbarvé, vši tradice zbažené jméno Volgograd. Nelze o tom pochybovat, že Chruščov je nadán nadprůměrnou důmyslností, a že si je dobře vědom, že zde byly vybojovány dvě vítězné bitvy, r. 1917-18 a 1942-43, jež rozhodly o osudu sovětského panství. Proč nechal tedy tomuto městu, i při nezbytném potlačení jména Stalina, jiné jméno, jež by připomínalo jeho heroickou tradici? Proč je nepojmenoval na př. "Pobedo-

grad" nebo lépe ještě "Grad Pobedy", tedy "Město Vítězství"? Příčinou toho není zajisté nedostatek Chruščovovy invence. Naopak, zdá se beze vši pochyby, že Chruščov měl pevný úmysl, zbavit město jeho nimbu.

Ve dnech, kdy se konal v Moskvě sjezd komunistické strany, vyšel třetí svazek monumentálního díla *Dějiny velké vlastenecké války Sovětského svazu, 1941-45*. Dílo bylo dáno do tisku 18. srpna 1961. Titul prvního svazku zní: "Vítězství Rudé armády u Stalingradu, začátek rozhodujícího obratu v průběhu války". Popisu bitvy u Stalingradu je věnováno 80 stran s četnými ilustracemi. Autoři zdůrazňují po právu, že "tehda šlo o zachování vy- možností velké říjnové revoluce. Bylo rozhodnuto o osudu sovětského státu a budoucnosti našeho národa".

Čísti o destalinisaci zračí se zřetelně v celém díle. Klade se důraz na vedoucí úlohu "partaje" v oně osudové době, zaměňuje se však důsledně, že tehdejší partaja a Stalin byly pojmy zcela totožné. Stalin byl pánem komunistické strany,

hlavou vlády a nejvyšším velitelem bráněné moci v jedné osobě. Pravomoc jeho nebyla o nic menší než moc Hitlerova. Vykouňoval ji také zcela stejným způsobem jako Hitler. Rozhodoval sám o veškerých vojenských operacích, zvláště pak o operacích u Stalingradu. Podobně jako tomu bylo u Hitlera, také Stalinova rozhodnutí a jeho rozkazy byly čistě plody jeho vůle. Odporu nebo i jen námítky proti nim nebylo.

Avšak ani "odstalinisované" Dějiny vlastenecké války nemohou zamést jména Stalina jako nejvyššího velitele ve spojitosti s bitvou u Stalingradu. Popis vývoje bitvy je protkán četnými úryvky z paměti generála Vorošilova, Jeremka a Vatutina, v nichž se Stalinaova úloha jako nejvyššího velitele s neomezenou pravomocí jeví zcela jednoznačně. Některé citáty nepostrádají určité dávky humoru, jako tam, kde se praví, že v den oslavy 25. výročí velké socialistické revoluce lidový komisař pro obranu J. V. Stalin vydal denní rozkaz z příkazu Ústředního výboru strany a Sovětské vlády". Neomezený vládce strany a státu objevuje se tu v úloze vykonavatele "příkazu" svých vlastních stvůr.

Daleko častěji než s jménem Stalinovým setkáváme se ve zmíněném díle se jménem Chruščovovým, také s četnými ilustracemi. U jedné příležitosti čteme, že "člen válečné rady, generál-pobočník N. S. Chruščov" a velitel stalingradské fronty, generál-plukovník Jeremko "zaslali své návrhy na organizaci a provedení protiútoků" nejvyššímu generálnímu štábu dne 6. října 1942.

Tímto poukazem má být vzbuzen dojem, že Nikita Sergejevič Chruščov měl rozhodující podíl na vítězství u Stalingradu. Věc se má ve skutečnosti tak, že Chruščov byl generálem propagandy v hodnosti generála-pobočníka. Za tuto hodnost měl co děkovat výlučně své pozici ve straně. Nebyl ničím jiným než civilistou ve vojenském stejnokroji. Lze ho spatřit na četných snímčích, vždy dobře ustrojeného a v nejlepší tělesné kondici, jak se sluší na velitele nabádajícího ostatní k boji do poslední kapky krve.

Úřední dílo dějin *Velké vlastenecké války* zakončuje kapitolu o bitvě u Stalingradu těmito slovy: "Slavný boj sově-

Prosíme čtenáře "Zápisníku", aby se ve všech administrativních obrazech na tyto naše zástupce:

KANADA:

MARIO HIKL,
20 Regent Rd.,
Downsview, Ont.

FRANCIE:

DR. JAROSLAV JÍRA,
6, rue des Favorites,
Paris (15c)

NORSKO:

ADOLF HLINĚNSKÝ,
19 Baugeidøgt,
Skien

ZAPADNÍ NĚMECKO:

DR. JAROSLAV STRNAD,
Ismaningerstrasse 130,
Munich 27

RAKOUSKO:

MARIE KORBEOVA,
Lorystrasse 61/15
Wien XI,

ského národa a jeho ozbrojené moci u Stalingradu uchránil lidstvo před fašistickými barbary. Nebude zapomenut po staletí." Tisíciletá říše Hitlerova trvala toliko dvanáct let; staletí památky na bitvu u Stalingradu trvala sotva dvě desetiletí. Vymazal ji z dějin sám nástupce Stalinův. Organ sovětské branné moci *Rudá hvězda* píše ve svém vydání z 18. listopadu 1961 o "bitvě u Vologradu" jako o obratu ve vývoji druhé světové války.

Přejmenováním Stalingradu Chruščov přispěl podstatně k prohloubení trhliny v komunistické ideologii. To, co se zdálo nevratným, bylo zvráceno. Co se nepodařilo Hitlerovi, podařilo se Chruščovovi: Zničit Stalingrad.

Následky tohoto činu na další vývoj komunistického světa jsou neodvratné. Jakého druhu budou, ukáže jen budoucnost.

SOUDOBA ČESKÁ FILOSOFIE je námětem pozoruhodné knihy Mikuláše Lobkowicze (N. Lobkovicz *Marxismus - Leninismus in der CSR, Die tschechoslowakische Philosophie seit 1945*, 267 stran, cena neuvedena, D. Reidel Publishing Co., Dordrecht, Holandsko; vyšlo v knižnici Sovietica, kterou vydává východoevropský ústav university ve Freiburgu, Švýcarsko, za řízení prof. Dr. J. M. Bocheňského s podporou Rockefellerovy nadace). Autor, který je profesorem university Notre Dame ve Spojených státech, na sebe upozornil před dvěma lety knihou "Princip rozporů v novější sovětské filosofii", která vyšla v tčed. edici. V obou knihách podává Lobkowicz čtenáři rozsáhlý studijní materiál a snaží mnoho faktů o vývoji sovětské a čs. filosofie. Ve své nové práci podle pravdy zjistí uje, že zatím co česká estetika má jistou kontinuitu problémů, jejich řešení a autorů, česká a slovenská filosofie jsou s mezinárodním hlediska nevýznamné a jak Češi tak Slováci patří k národům, které v dějinách filosofie nepřicházejí prakticky nikdy ke slovu, když Hus, Komenský a Masaryk patří jiným oborům a Bolzano byl cizinec. Kniha obsahuje historický díl se stručným vylíčením vývoje před

rokem 1945, dále pojednání o letech 1945 až 53, a konečně od roku 1953 přibližně do roku 1960. Druhý, systematický díl, pojednává o jednotlivých filosofických disciplínách a jejich vývoji a v závěru přináší shrnutí filosofické polemiky proti tak zvanému masarykismu. Konečně třetí díl uvádí soupis literatury a stručné biografie řady českých a slovenských filosofů. Je přirozené, že autor, který se vydá na dosud neprozkoumané pole a musí rozřídít a usoustavit tisíce drobných faktů a faktičků, se tu a tam dopouští chyby. Namátkou: české vysoké školy nezahájily svou poválečnou činnost zinním semestrem 1945/46, nýbrž letním semestrem 1945. Vážnější chybou je autorova neznalost filosofa J. L. Fischera, který není uveden v biografii, ani v ostatních materiálech, ačkoli to byl jeden z mála alespoň do jisté míry originálních českých myslitelů v době mezi dvěma světovými válkami svou t. zv. filosofií skladebnou, stojící na pomezí mezi marxismem, jazykovým strukturalismem a filosofickým idealismem. Mylně pak Lobkowicz uvádí (str. 16), že rektorem nově zřízené Palackého university v Olomouci prý byla jmenována Jiřina Popelová-Otáhalová. Ta byla ve skutečnosti nějaký čas děkankou olomoucké filosofické fakulty, rektorem university v době jejího založení byl však právě J. L. Fischer. Z materiálů, snesených v závěru druhého dílu ke komunistické polemice s T. G. Masarykem se zdá, že Lobkowicz měl sice k dispozici skoro veškerý filosofický a příbuzný tisk periodický, že mu však chybělo mnoho publikací neperiodických (k otázce komunistického boje proti masarykismu srovnej *Osteuropa*, Stuttgart, roč. 1960, str. 663). Autor vstydí zřejmě z předpokladu, že odbornou západní veřejnost seznámí s problematikou sovětského dialektického materialismu, aplikovaného na Československo, nejlépe tím, když mu poskytnete co nejvíce studijního materiálu. Nám se však zdá, že méně by bylo více: totiž méně faktů a faktičků, zato spíše texty. Méně biografií různých těch filosofů, sotva odrostlých mládežnickému věku, zato však důkladnější rozbor. Jako první pokus o systematické zpracování námětu je však třeba knihu uvítat.

ČESKOSLOVENSKO DNES? — *Před více než pětadvaceti lety americký reportér John Gunther, ve své knize "Evropa jaká je", věnoval jedinu ze stěžejních statí Československu, tehdejšímu Československu a jeho státníkům, jeho klíčovému postavení ve Společnosti Národů, postavení malého národa, který se někam v mezinárodní politice dopracoval, který si vysloužil úctu velkých i mocných. Pořebuje-li ještě dnes někdo přesvědčit se o tom, jak prestýž Československa upadla v době krátkého čtvrt století, stačí podívat-li se do letošního vydání Guntherovy "Evropy jaká je", které vyšlo u Harpera v dubnu. O Československu tam píše Gunther ani ne na deseti stránkách, rozroušeně, a co píše.*

Tak na příklad ve stati "Satelitě a sovětská politika", hned na začátku: "Jak by se daly tyto státy seřadit podle stupně patolizalství Kremle? Československo je patrně z nich nejposlušnější . . . jeho vedení jest převážně konzervativní — v komunistickém smyslu tohoto slova . . . postupuje pomalu v jakýchkoli reformách. Na dalším místě je Vychoďní Německo . . ." Dále, v podkapitole věnované Československu samotnému, se píše, mimo jiné: "Tato pilně pracující země bez úsměvu . . . tento nejtragičtější satelit, jediná pravá demokracie před válkou, jejíž lid skutečně měl co ztratit když se komunisté dostali k moci . . . Tato země nebyla válečnou kořistí, byla zrazena."

Co myslí Gunther o dnešním vedení Československa? Stručně toto: "Na podzim roku 1960 Chruščev se představil ve Spojených národech s celým svým teamem. Ze všech těchto osobností prezident Novotný byl jediný, kdo se ničím nevyznačoval. Je to smutná rekapitulace vývoje jednoho národa za posledních pětadvacet let. Je však dobře věst v patronní kredit, kterého Československo před válkou pracně nabylo. Ten kredit tu ještě je.

J. D.

iz

JE KÁMEN STUDENÝ? Kreslíř Miroslav Šašek odpovídá záporně (M. Šašek, Stone in not cold, W. H. Allen, Londýn 1961, 12s 6d). Knihou koláží, pozůstávajících z vystříhaných fotografií antických soch, případně jejich částí, a doprovázených jednoduchými kresbami, se Šašek zřejmě vydává na novou a nesnadnější cestu než dosud. Před lety začínal v Praze jako ne příliš výrazný ilustrátor knih. V exilu zkoušel své štěstí jako malíř, ale byl v závěsu malíře Bernarda Buffeta a bývalé pražské Skupiny 42 (Hudeček, Gross, Ihořák a j.), jejichž výtvarné výsledky do značné míry banalizoval a anekdotizoval. Šašek není malíř a ani jím nebude. Svůj velký los vytáhl před lety, když začal "portretovat" západoevropská města v knížkách pro děti (This is Paris, London, Rome, Edinburgh, Munich, Venice), k nimž brzy přibývá kniha o New Yorku, právě tištěná kniha o San Franciscu, jakož i připravované publikace o Izraeli, Tokiu, amerických kosmonautech atd. Tyto knížky pro malé i velké děti založily rychle Šaškovu slávu u mezinárodní kritiky. Nejnovější Šaškova kniha *Kámen není studený*, autora zařazuje mezi přední mezinárodní humoristické kreslíře. Tentokrát asi bude finanční úspěch menší, v umění však peníze nikdy nebyly tím pravým měřítkem. Šašek třeba vystříhne z Berniniho sochy hlavu Davida a přikreslí k ní postavu kulečníkáře, z Diany udělá čisnice, z centaura houpačického koně a p. Inspirací jsou ovšem dadaisté, černý humor surrealistů, Max Ernst, Steinberg ba i Paris Match. Ale Šašek to vše dovede jako přitěž odhodit a v řadě koláží být prostě svůj. dr

REVOLUCIONÁŘI A STARÉ BABY Leninův součastník, starý bolševik Rjasanov, byla postava politicky málo významná, takže si sotva zaslouží být v dějinách bolševické strany jmenována byť i jen v poznámce pod čarou. A přece jedna jeho řeč, nebo aspoň citát z ní, je hodný připomínky. V roce 1922, když byl Lenin nemocen a bolševickou stranu ovládali Zinověv, Stalin, Kameněv, Trocký a Bucharin, tento muž vystoupil na desátém sjezdu strany a prorokoval, že strana propadne chaosu, korupci a byrokracii, jestliže její předáci budou nadále vládnout nařizenými a neodvážli se vstavit svou rozhodnutí soudružské diskuzi. Poté Rjasanov řekl doslova: "Britský parlament má

že všechno, až na to, že nemůže proměnit muže v ženu. Náš ústřední výbor je mnohem mocnější. Proměnil už nejednoho ne příliš velkého revolucionáře ve starou babu, a počít těchto starých bab se denně zvyšuje." — Je to ovšem otázka jen čistě teoretická a čistě vědecká, dumat nad tím, co by Rjasanov asi prohlásil o proměňování mužů ve staré baby, kdyby, dejme tomu, navštívil Svaz řs. spisovatelů v Praze. Spisovatelé by mu přece mohli říci, že jejich povoláním není provádět hránské činy, nýbrž psát knihy, články, verše, úvodníky a pojednání. Ať tak či onak, spisovatel má jakési povinnosti ke skutečnosti, v ní žije, která na něho působí a na kterou on sám má zpětně působit. Spisovatel, praví marxistická nauka, vytváří na daném základě nadstavbu a tato nadstavba zase zpětně působí na základnu. To je teorie. Nám se však zdá, že pro spisovatele v dnešním údajně socialistickém Československu, je charakteristická docela jiná věc. Je to únik z dneška buď do utopie nebo do historie. Mínulost se nemůže bránit, a proto jí lze beztržně zasnámit. A budoucnost ještě nikdo neviděl, a proto jí lze popisovat, jak se komu zlíbí. Naproti tomu skutečnost je tady, každý je v ní a každý si to, co spisovatel o ní napíše, může porovnat se svými zkušenostmi. Božena Němcová byla velká žena a velká spisovatelka, která přerostla jak svou dobu, tak i svůj národ, jak o tom svědčí i dnes četná cizojazyčná vydání *Babičky ve všech koutcích světa*. Kdo si však přečte všechny ty oslavné články, verše, úvahy a rozborů, které k stému výročí její smrti letos v lednu vyšly nejen v literárních časopisech, ale i v politických denících, vidí, že se zde o Němcové neříká nic nového a že vlastně o Němcovou vůbec nejde. Spisovatel, který se bojí dneška, utíká tentokrát sto let zpátky do minulosti. Jiný se bude ohlížet pět set let dozadu a po třetí bude zase pro změnu psát o tom, jaký bude komunismus za dvacet let.

Přešli jsme-li desítky článků, které československý list věnoval 22. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, vidíme tžž obraz. Co se z materiálu tohoto sjezdu stýkalo bezprostředně dneška, byly méně otázky zemědělské politiky než účtování se Stalinem. Naši publicisté však o tom píší tak, jakoby tohoto účtování se Stalinismem nebylo a jako by nejdůležitějším problémem, který vytýčil 22.

sjezd byla otázka, kolik ledničků, spartaků a vepřových pečetek bude mít komunistická společnost k dispozici v roce 1982. Nestibujzte lidem holubi na báni, protože vrabec v hrsti je důležitější. Jak to pěkně napsal Karel Capek, je stibování holubů na střeše povodňovým chudých. A celý ten únik do budoucnosti i do minulosti je stejným podvodněním. Neboť spisovatel, který neříká ke své době a o své době nic, lze stejně, jako kdyby o skutečnosti psal nepravdu. J. D.

DVĚ ROVNICE A JEDNA NEZNÁMÁ Předválečné Německo mělo více než 600 tisíc občanů židovského vyznání. Jakkoliv tvořili poměrně nepatrnou menšinu obyvatelstva, měli velký vliv na kulturní život německý všech odvětví. Je to zřejmě z velkého počtu významných vědců, spisovatelů a umělců židovského původu, kteří přispěli k rozkvětu německé kultury za mnohá staletí daleko větší měrou, než to odpovídalo jejich poměrnému počtu. Načisto hlásali, že židé jsou kramáři, vykonštrátelé a co víc, že jejich kultura je nebezpečím pro německý národ. A tak velká většina německého židovstva zahynula ve vyhlazovacích táborech, jen nepatrný zlomek se útekem zachránil do zámoří. Dnešní Německo čítá málo přes 20 tisíc obyvatelů židovského původu, asi tři procenta předválečného počtu. Tito němečtí židé, po většině starší lidé, nemají takřka žádný podíl na hospodářství země. Ani dvě desetiletí neuplynula ještě od konce války, kdy velká část země ležela v sutinách, ozebračena, v chaosu. A hle, v této krátké době doznalo Německo hospodářský rozkvět, jenž nemá obdoby v dějinách země. To vše bez přispění židů, těch kramářů, kteří kdysi, podle nacistické doktríny, usurpovali německé hospodářství. Jak je to však s poválečnou německou kulturou na poli literatury, filosofie, umění a věd? Ten národ, jenž kdysi úspěšně závodil s ostatními nositeli západní kultury, nezapomatoval se dosud z ran, jež mu zasadila nikoli válka, ale nacistická ideologie. Zvlátní, ne? Hospodářský rozkvět bez židů, ale také kulturní stagnace bez židů. Setarvil jsem si dvě rovnice: Židé jsou kramáři — hospodářský rozkvět bez nich; židé jsou nekulturní podlídé — kulturní úpadek bez nich. Řeší jsem složitě rovnice diferenciální a integrální, ale s těmito dvěma nízernými lineárními rovnicemi o jedné neznámé si nevím rady. O. B.

NOVĚ ZŘÍZENÝ • ÚTULNÝ • PŘÍJEMNĚ CHLAZENÝ

Restaurant Vařata

339 EAST 75th STREET, NEW YORK. — TEL. RH 4-9896

VYHLÁŠENÁ ČESKÁ KUCHYNĚ • VYBRANÁ VÍNA • ZNAMENITÉ COCKTAILY

ZÁPISNÍK 1962

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

149 Wooster Street,

NEW YORK 12, N. Y. — USA

Return postage guaranteed

České neb slovenské knihy — nové i zánovní — populární gramofonové desky (opery, taneční hudba, národní) — originál porcelán a sklo — panenky v originálních krojích — gratulační karty ke všem příležitostem — obrazy a jiné dárky pro vás a vaše známé koupíte jen v

CZECHOSLOVAK BOOK AND MUSICSHOP

1363 FIRST AVE, NEW YORK 21, N. Y.

TELEFON RE 4-4700

Vyžádejte si náš ceník

Majitel Karel Rada